

О.Л. Храмова-Баранова, Т.С. Цьомра

КОНЦЕПЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ НАУКИ І МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА У ТВОРЧОСТІ ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ

На основі аналізу документальних матеріалів та їх узагальнення висвітлено загальну концепцію становлення науки і мистецтва у творчості Леонардо да Вінчі. В наукових дослідженнях вивченню й аналізу творчості Леонардо да Вінчі приділялося достатньо уваги, однак не проводився розгляд його мистецтва як загальної концепції розвитку мистецтвознавства і наукової думки XV–XVI ст. У дослідженнях, присвячених творчості Леонардо да Вінчі, підкреслювалося злиття елементів художнього і наукового в його мисленні. У статті поставлене завдання показати єдність та систематизацію принципів, якими керувався митець у своїй науково-художній практиці.

Ключові слова: Леонардо да Вінчі, творчість, мистецтво, наука.

Вивченню й аналізу творчості Леонардо да Вінчі приділялося достатньо уваги в літературі та дослідженнях, але не проводився розгляд його мистецтва як загальної концепції розвитку мистецтвознавства і наукової думки XV–XVI ст. У дослідженнях, присвячених Леонардо да Вінчі, підкреслювалося злиття елементів художнього і наукового в його мисленні, а також висвітлені підходи до розв'язання конкретних проблем у науці, техніці, мистецтві. Нашим завданням є показати єдність та систематизацію принципів, якими керувався Леонардо в своїй науково-художній практиці, та здійснити спробу реконструювати загальну концепцію науки і мистецтва, яка виокремлюється з його висловлювань та прослідковується в намаганні реалізації на практиці.

Деякі аспекти проблеми викладені в працях В.П. Зубова, Л. Ольшки, І.А. Апокіна, Л.М. Баткіна, К. Джасперса та ін. [1–3; 5–6], де проводиться аналіз творчості Леонардо, а також досліджується його вплив на філософію мистецтва і на науку Західної Європи. Але численні матеріали не дають повного уявлення про загальну концепцію становлення науки і мистецтвознавства в Леонардо.

Мета статті полягає в тому, щоб показати загальну концепцію науки і мистецтва як єдину науково-художню систему і модернізувати висловлювання Леонардо, який використовував синкретичну термінологію свого часу.

Епоха Ренесансу (Відродження) – це період, який збігся зі здійсненням великих географічних відкриттів, що знаменували собою початок зрілого Ренесансу. Відкриття були наслідком підвищеної зацікавленості Сходом, адже саме дорогу на Схід шукали і Христофор Колумб (1451–1506 рр.), і Васко да Гама (1469–1524 рр.), і Фернан Магеллан (1480–1521 рр.). Але їх цікавила не так культура Сходу, як зиск із нових колоній. Згодом магів та алхіміків того часу називали «чорнокнижниками», висловлюючи в такий спосіб

своє негативне ставлення до їх діяльності, однак саме в період зрілого Відродження їхня діяльність привела до становлення європейської науки. Період зрілого Відродження є часом активного розвитку соціально-політичної думки. Під впливом великих географічних відкриттів фантазія людей малювала в їхній уяві різноманітні незвідані території. Це викликало появу нового жанру утопічної літератури, зародки якого можна знайти в «Державі» Платона. Однак першим утопістом вважають Томаса Мора (1478–1535 рр.) – англійського гуманіста і політичного діяча, а його твір «Про найкращий устрій держави та новий острів Утопія» – першим в історії людства зображенням держави, де ліквідовано приватну власність.

Мистецтво зрілого італійського Відродження називають Високим Ренесансом. Це був тяжкий період, пов'язаний із боротьбою італійських міст за незалежність, тому в мистецтві на перший план вийшли проблеми громадського обов'язку, високих моральних якостей, подвигу, образ гармонійно розвинutoї, сильної духом і тілом людини-героя, людини активної та діючої. Пошук такого ідеалу і привів мистецтво до синтезу, узагальнення, виявлення закономірностей. Мистецтво відходить від часткового, від незначних подробиць заради узагальненого образу, заради прагнення до гармонійного життя. Достатньо навіть імені Леонардо да Вінчі, щоб уявити значення Високого Ренесансу.

Леонардо да Вінчі (1452–1519 рр.) – італійський митець епохи Високого Відродження, що створив гармонійний образ людини, який відповідає гуманістичним ідеалам того часу. Леонардо поєднував у собі ледь не всі можливі здібності й таланти. Вродливий обличчям, надзвичайної фізичної сили (згинав підкови), відмінний танцюрист, співак, музикант (грав і вдосконалював інструменти), живописець, скульптор, інженер (проекти мостів, деревообробних, друкарських, землерийних машин, підводного човна, танка, гелікоптера, парашута), математик, анатом, біолог, фізик, архітектор, конструктор зброї, географ, зоолог, астроном. Леонардо да Вінчі об'єднав у собі митця і вченого. І в кожному творі він намагався досягти цілковитої досконалості [3, с.58]. На службі в правителя Мілана Лодовіко Моро (з 1481 або 1482 р.) Леонардо виконував обов'язки військового інженера, гідротехніка, організатора придворних свят, десять років працював над кінним монументом Франческа Сфорца – батька Лодовіко Моро (глиняна модель у натуральну величину зруйнована при взятті Мілана французами в 1500 р.) [3, с. 28; 6].

Одна з величніших робіт Леонардо да Вінчі – «Темна вечір» (1495–1497 рр.) – розпис на стіні трапезної міланського монастиря Санта Марія делле Граціє. Метою художника було реалістичне відображення складної психологічної реакції дванадцяти апостолів на слова Христа: «Один із вас зрадить мене». Через реакцію людей, характерів, темпераментів, індивідуальностей, Леонардо намагався вирішити вічні питання людства – про любов і ненависть, відданість та зраду, благородство та підступність. Високий етичний зміст виражено в математичних закономірностях композиції, яка логічно продовжує реальний архітектурний простір, у ясній системі жестів та міміки

персонажів, гармонійній урівноваженості форм. Твір знаменує собою одну з вершин розвитку європейського живопису. Через особливості застосованої Леонардо техніки (масло з темперою) фреска збереглася в сильно пошкодженому стані. Подальші роки Леонардо проводив у нескінченних переїздах (Флоренція – 1500–1502 рр., 1503–1506 рр., 1507 р.; Мантуя і Венеція – 1500 р.; Мілан – 1506 р., 1507–1513 рр.; Рим – 1513–1516 рр.; Франція – 1517–1519 рр.). У Флоренції він працював над розписом залу в Палаццо Веккіо [6]. Ця робота стала початком батального жанру в мистецтві нового часу, де в несамоцитій сутичці кінних воїнів показане безумство. У портреті Джоконди (1503 р.) Леонардо втілює ідеал жіночності та людської чарівливості; важливим елементом композиції портрета став безмежний пейзаж, що тане в холодній блакиті.

Найважливішим джерелом для вивчення Леонардо є його рукописи (близько 7 тис. аркушів), написані розмовною італійською мовою. «Трактат про живопис», складений після смерті Леонардо його учнем Ф. Мельци, зробив величезний вплив на європейське мистецтво і думки того часу. Для Леонардо мистецтво і наука були пов'язані. Перше місце серед різноманітних видів мистецтва він відводив живопису, розуміючи його як універсальну мову (подібну математиці). Займаючись архітектурою, Леонардо розробляв різні варіанти «ідеального» міста і центрально-купольного храму, що вплинули на подальший розвиток архітектури. Як учений та інженер Леонардо збагатив майже всі галузі науки того часу, був яскравим представником нового, заснованого на експерименті, природознавства. Особливу увагу надавав механіці, оскільки бачив у ній головний ключ до таємниць Усесвіту. Пристрасть до моделювання приводила Леонардо до геніальних конструктивних припущень, що набагато випереджали епоху (проекти прокатних верстатів, землерийних машин, підводного човна, літальних апаратів та ін.). Вивчаючи око, Леонардо висловлював правильні припущення про природу біокулярного зору. У детальних анатомічних малюнках заклав основи сучасних наук. Про Леонардо да Вінчі прийнято згадувати, коли мова заходить про можливість науково-художнього мислення. Для Леонардо таке мислення – це прорив науки в XVI ст., оскільки тоді не використовувалася така термінологія, як науковість, естетика з їхніми специфічними функціями. Леонардо шукав у хаосі структуру, але таку, яка б була повністю заглиблена в особливе, в нескінченні деталі реального життя. Він писав, що живопис містить усі складові, які є в природі та до яких приводить діяльність людей [7].

Аналогічне мислення Леонардо пізніше буде змінено на наукове (теоретичне) мислення. Аналогія надавала змогу пояснити явище, ні трохи не поступаючись його конкретності, залишаючи його на місці, що належить тільки йому. Наприклад, Ольшки з іронією вказав про гру аналогій у Леонардо, коли анатомія людини порівнюється з анатомією коня, потік крові з течією вод, хвилі з жіночим волоссям і нивами під вітром, а Земля в цілому з живим організмом [5, с. 178, 235–238].

Підхід до наукової творчості, яку виробив і якої дотримувався Леонардо, базується на поданих нижче принципах.

1. Метою природознавства є дослідження законів природи. Леонардо пише, що наукою називається таке розумове дійство, що бере початок зі своїх останніх витоків, після яких уже не може знайтися нічого в природі, що входило б до складу науки [4, с. 10]. Термін «закон природи» ще не існував за часів Леонардо, тому він використовує слова «причина», «начало», «основа», «правило». «Правило» в Леонардо – це і загальні риси, і закономірності.

2. Закони природи незмінні. «Природа не порушує свого закону», – так формує свою думку Леонардо [3, с. 134].

3. Закони природи пізнаються. «Істина зрештою не залишається скритою», – пише Леонардо [4, с. 14].

4. Закони природи повинні бути виражені мовою математики. «Жодне людське дослідження, – писав Леонардо, – не може називатися істинною наукою, якщо воно не пройшло через математичне доведення» [4, с. 11]. Тому Леонардо був першим природознавцем, який поширив принцип математизації наукових знань і з цих позицій оцінював строгість наукових висновків.

5. Дослідження базуються на досвіді, який надає фактичний матеріал для побудови теорії. «Хоч природа починається з причин і закінчується дослідом, нам необхідно йти шляхом зворотним, тобто починати з досліду і з ним шукати причину», – зазначає Леонардо [4, с. 16]. Його уявлення про дослідження не таке, як сучасне, коли під науковим дослідом розуміється питання, яке ставиться природі мовою експерименту. У Леонардо на першому місці споглядання явищ у природі.

6. Досягнення в галузі теорії є основними для практичного використання науки. «Наука – полководець, а практика – солдати», – пише Леонардо [4, с. 23].

7. Етичний принцип: наука – для блага людей, про відкриття, яке може зашкодити людству, краще взагалі не говорити. У Лестерському кодексі є такий запис: «Як і чому не пишу я про свій спосіб залишатися під водою стільки часу, скільки можна залишатися без їжі? Цього я не оприлюднюю через злу природу людини, яка такий спосіб може використати для вбивства на дні моря, проламуючи дно кораблів та втоплюючи їх та людей на цих кораблях» [4, с. 511]. Легко звинувачувати Леонардо як автора військових запроваджень у порушенні цього принципу, але на практиці він обґрунтовує цей принцип об'єктивними і суб'єктивними особливостями конкретної ситуації, в тому числі проти кого і в яких ситуаціях використовується зброя.

Загальна концепція науки, розвинута Леонардо, його науковий метод об'єднують комплекс широких, але незакінчених досліджень. Основна ідея естетичної системи Леонардо може бути відображена в одному вислові: мистецтво – це особливий різновид науки, а художня творчість – особлива форма наукової творчості. Саме таких формулювань немає в записах Леонардо. Проте вони являють собою квінтесенцію його естетичної системи, аналіз якої може бути проведений на основі висловлювань Леонардо про функції та призначення живопису. У нього мистецтво виступає як інструмент пізнання дійсності, тому живопис він визначає як тонке зображення, що з філософсь-

ким мисленням розглядає всі якості форм: моря, місцевості, дерев, тварин, квітів – усе це в колі тіні та світла. Таким чином, пізнання дійсності є загальною функцією як науки, так і мистецтва.

Отже, у статті на основі аналізу документальних матеріалів та їхнього узагальнення висвітлена загальна концепція становлення науки і мистецтва у творчості Леонардо да Вінчі. Він розпочав свою діяльність як художник, а закінчив як учений. Ідеалом для Леонардо була геометрія Евкліда з її безумовною логікою і виведенням багатьох результатів із декількох аксіом, але такий підхід до фізичних проблем наштовхується на труднощі, зумовлені рівнем науки того часу. Трагедія творчості Леонардо криється в розбіжності його грандіозних ідей і реальних можливостей. У пошуках основних принципів, що лежать в основі явищ природи, виявляється ще одна риса творчості Леонардо – бажання систематизувати ці принципи. Леонардо планував створити енциклопедичне зведення результатів досліджень, але, на жаль, більшість рукописів не дійшли до наших днів.

Список використаних джерел

1. Апокин И. А. Леонардо да Винчи: наука и искусство / И. А. Апокин // Вопросы истории естествознания и техники. – № 4. – 1986. – С. 125–133.
2. Баткин Л. М. О своеобразии мышления Леонардо да Винчи: примеры и правила / Л. М. Баткин // Вопросы истории естествознания и техники. – № 4. – 1986. – С. 116–122.
3. Зубов В. П. Леонардо да Винчи / В. П. Зубов. – М.–Л. : Изд-во АН СССР, 1962. – 218 с.
4. Леонардо да Винчи. Избранные естественнонаучные произведения / Редакция, перевод, статья и комментарии В. П. Зубова. – М., 1955. – 574 с.
5. Ольшки Л. История научной литературы на новых языках. – Т. 1. – М.–Л. : ГПИ, 1933. – С. 178, 235–238.
6. Jaspers K. Lionardo als Philosoph. Bern. 1953. – 185.
7. Leonardo da Vinci. Das Buch von der Malerei. Nach dem Codex Vaticanus (Urbinas) 1270, von Heinrich Ludwig. B. I–III, № 832, Wien, 1882.

References

1. Apokyn Y.A. Leonardo da Vynchy: nauka y yskusstvo \\\ Voprosy ystoryy estestvoznanyya y tekhnky. №4. 1986. S.125-133.
2. Batkyn L.M. O svoeobrazyu myshlenyya Leonardo da Vynchy: prymery y pravyla \\\ Voprosy ystoryy estestvoznanyya y tekhnky. №4. 1986. S.116-122.
3. Zubov V.P. Leonardo da Vynchy. – M. – L.: Uzd-vo AN SSSR. 1962. – 218 s.
4. Leonardo da Vynchy. Yzbrannyye estestvennonauchnyye proyvedenyuya / Redaktsyya, perevod, stat'ya y kommentaryy Zubova V.P. M., 1955, 574 s.
5. Ol'shky L. Ystoryya nauchnoy lyteratury na novykh yazykakh. T.1. M. – L.: НРУ. 1933, s.178, 235-238.
6. Jaspers K. Lionardo als Philosoph. Bern. 1953. – 185.
7. Leonardo da Vinci. Das Buch von der Malerei. Nach dem Codex Vaticanus (Urbinas) 1270, von Heinrich Ludwig. B. I – III, № 832, Wien, 1882.

Стаття надійшла до редакції 01.11. 2013 р.

Е.Л. Храмова-Баранова, Т.С. Цёмра
Концепция становления науки и искусствоведения
в творчестве Леонардо да Винчи

На основе анализа документальных материалов и их обобщения отражена общая концепция становления науки и искусства в творчестве Леонардо да Винчи. Анализу творчества Леонардо да Винчи уделялось достаточно внимания в литературе и других источниках, но его исследования не рассматривались в контексте общего развития научной мысли и становления искусствоведения в XV–XVI вв. В статье была поставлена задача систематизировать и объединить основные принципы, которыми руководствовался Леонардо да Винчи в своей научно-художественной практике.

Ключевые слова: Леонардо да Винчи, творчество, искусство, наука.

H. Khramova-Baranova, T. Tsyomra
General conception of science and art
in creation of Leonardo da Vinci

On the basis of analysis of documentary materials and their generalization general conception of becoming of science and art in creation of Leonardo da Vinci is reflected. Enough attention was spared consideration and analysis of work of Leonardo da Vinci in literature and researches, but consideration of his art was not conducted as general conception of development of study of art and scientific opinion of XV-XVI of century In the researches sanctified of Leonardo da Vinci, confluence of elements was underlined artistic and scientific in his thinking and also the lighted up going near the decision of concrete problems in science, technique, art. Our task to show unity and systematization of principles that was followed of Leonardo da Vinci in the scientifically-artistic practice and to give it a shoot to reconstruct general conception of science and art, that is distinguished from his expressions in the attempt of realization in practice. The aim of the article consists in that, to show general conception of science and art as single scientifically-artistic system and modernize expression of Leonardo that used terminology at one time.

Key words: Leonardo da Vinci, creation, art, science.